Liliana Agache

NOTE PRIVIND CIRCULAȚIA UNOR TERMENI ÎN EPOCA VECHE

1. REGIONALISME LITERARE MOLDOVENEŞTI ÎNREGISTRATE ŞI ÎN TEXTE PROVENIND DIN ALTE ZONE DIALECTALE

artic „plângere, jalbă, petiție ”

Termenul înregistrat la Ureche, Dosoftei şi în *Pravila* din 1646 a fost considerat un regionalism literar moldovenesc (DLRLV). El a fost înregistrat însă şi în *Anonymus Caransebesiensis*, ceea ce denotă că acest termen latin medieval era cunoscut şi în cercurile culte din Banat.

fârtal „sfert”

Termenul, înregistrat ca regionalism literar transilvănean, fiind consemnat în *Catehismul* de la Buda (1780) şi într-o scriere a lui Samuel Klein (DLRLV), apare atestat cu un secol înainte şi în documente moldoveneşti (1642, DRH, XVII, A, Mold., XXVI, d. 378; vezi şi 1643, DRH, XVII, A., Mold., XXVII, d. 173.

mâzdă „mită”

Față de atestările moldoveneşti consemnate în DLRLV, care pot fi completate şi cu altele extrase din documente (1634, DRH, XVII, A., Mold., XXII, d. 150), semnalăm prezența lui şi într-un text muntenesc (LEX 1683).

uric „act de proprietate”.

Față de atestările moldoveneşti cunoscute (DLRLV), care pot fi completate cu altele provenind din documente (1617, Sava, DP, I, d. 16; vezi şi 1608, DIR, XVII, Mold., II, d. 192; Bianu, DR, d. 37; 1623, DIR, XVII, Mold., V, d. 333; 1634, DRH, XVII, A, Mold., XXII, d. 133; 1637, T. Bălan, DB, d. 44; 1641, DRH, XVII, A, Mold., XXVI, d. 171), menționăm şi două atestări muntenești (1647, DRH B; XXXII, d. 49; 1649, DRH, B, XXXIV, d. 26). Tot în această zonă apare consemnată şi funcția *vornic de urice* (1650, DRH, B, XXXV, d. 208).

BDD-A588 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:55 UTC)

2. TERMENI SPECIFICI TEXTELOR MOLDOVENEŞTI[1]

cupărel – diminutiv de la *cupar* „un boiernaş, ajutor al paharnicului, care umplea cu vin cupele la masă, după ce paharnicul umplea cea dintâi cupă" (DA, s.v. *cupar*).

Cu excepţia DLRLV, care, deşi nu citează cuvântul *cupărel,* înregistrează termenul *cupar* „ajutor de paharnic" şi derivatul *cupărie* „serviciul administraţiei băuturilor", celelalte dicţionare cercetate de noi, inclusiv DA, nu-l consemnează pe *cupărel* nici în articolul termenului de bază, limitând perimetrul explicativ la lexemul *cupă*.

Este un termen consemnat de noi într-un singur document moldovenesc, la mijlocul secolului al XVII-lea (1642, DRH, XVII, Mold., XXVI, d. 25).

de istov „cu totul" (loc. adv.)

Cele mai vechi atestări ale acestei locuţiuni adverbiale provin, potrivit DA, s.v. *istov*, din texte scrise în secolul al XVIII-lea. O atestare mai veche ne întâmpină într-un catastif moldovenesc de la 1591: *„Ţinutul Soroca: 1714 ţirani de istov"*(catastif din DOC XVI, nr. LXXVIII, 1^{r}/7).

Cu acest sens, locuţiunea circula în Moldova şi în secolul trecut (vezi DA, s.v. *istov*).

ferâie „taxă pentru obţinerea titlului executor"

Deşi termenul a fost înregistrat numai în documente moldoveneşti, în DA nu se specifică că este un moldovenism. Conform atestărilor consemnate în antologiile istoricilor pentru epoca veche şi înregistrărilor găsite în sursele lexicografice consultate de noi, taxa se percepea cel puţin din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (1582–1583; DERS, p. 79).

Cuvântul a avut o existenţă scurtă, limitată numai la secolul al XVII-lea.

[1] Consemnăm în continuare termeni care în dicţionarele limbii române nu sunt însoţiţi de indicaţia „Mold.". Pentru alţi termeni dialectali moldoveneşti din epoca veche, vezi articolele noastre: *Nume de dări în documente particulare moldoveneşti din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în volumul *Floarea darurilor. In memoriam Ion Gheţie,* volum îngrijit de Violeta Barbu şi Alexandru Mareş, Editura Academiei, Bucureşti, 2006, p. 35–46; *Unităţi de măsură în documente particulare moldoveneşti de la începutul secolului al XVII-lea*, în LR, LV, nr. 5–6, 2006, p. 245–252; *Observaţii asupra unor regionalisme moldoveneşti de la începutul secolului al XVII*, „Limbaje şi comunicare", vol. IX, Suceava, Universitatea „Ştefan cel Mare", 2007, p. 129–141; *Contribuţii privitoare la circulaţia unor regionalisme moldoveneşti din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în *Limba şi literatura. Repere identitare în context european*, Lucrările celei de-a VI-a Conferinţe internaţionale a Facultăţii de Litere, Piteşti, 23–25 mai 2008, volumul I, Piteşti, 2008, p. 7–15.

BDD-A588 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:55 UTC)

Cele mai multe atestări aparțin primei jumătăți a acestui secol: *ferâie, herâie* (1639, DRH, XVII, A., Mold., XXV, d. 154; vezi şi DRH, XVII, A., Mold., XXV d.. 231; 1640, DRH, XVII, A., Mold., XXV, d. 411; 1641, DRH, XVII, A., Mold., XXVI, d. 42; Iorga, SD, XXII d. I; 1642, DRH, XVII, A., Mold., XXV, d. 379).

svedenic „cumnat"

Neînregistrat în dicționare, termenul apare în *Pravila ritorului Lucaci* din 1581, text moldovenesc: „*Că nu se poate tatăl cu feciorul a se împreuna cu două a doaole veere, că-şi vor fi în loc de tată şi fiiu, svedenici*"[2].

Cuvântul a mai fost întâlnit într-un text ardelenesc din 1627, unde prezența lui a fost atribuită mitropolitului Dosoftei, originar din Moldova (Mareş, *Scriere,* p. 97–98).

ABREVIERI

Anonymus Caransebesiensis	=	*Dictionarium Valachico-Latinum. Primul dicționar al limbii române*. Studiu introductiv, ediție, indici şi glosar de Gh. Chivu, Bucureşti, 2008.
Bălan, DB	=	*Documente bucovinene,* vol. I–V, Cernăuți, vol. I (1507–1653), 1933; vol. II (1519–1662), 1934; vol. III (1573–1720), 1937; vol. IV (1720–1745), 1938; vol. V (1745–1760).
Bianu, DR	=	*Documente româneşti*, partea I, tom I, fasc. 1–2, *1576–1832,* Bucureşti, 1907.
DA	=	*Dicționarul Academiei,* Bucureşti, 1913–1949.
DERS	=	Gheorghe Bolocan, Virgil Nestorescu, Ion Robciuc, Corneliu Reguş, Aspazia Reguş, Mile Tomici, Ion Ciocea, Olimpia Guțu, Cornelia Popescu, coordonator Gheorghe Bolocan, *Dicționarul elementelor româneşti din documentele slavo-române 1374–1600,* Bucureşti, 1981.
DIR, Mold.	=	*Documente privind istoria României. Veacul XVII*. A. Moldova, vol. I–V, Bucureşti, 1952–1957.
DLRLV	=	Mariana Costinesu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640–1780) Termeni regionali*, Bucureşti, 1987.
DOC XVI	=	*Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareş, Alexandra Roman-Moraru. Introducere de Alexandru Mareş, Editura Academiei, Bucureşti, 1979.
DRH, A. Mold.	=	*Documenta Romaniae historica, A. Moldova,* vol. XIX, XXII–XXVII, Bucureşti, 1969–2005.
DRH, B. ȚR	=	*Documenta Romaniae historica, B. Țara Românească,* vol. XXI, Bucureşti, 1965, vol. XXII, Bucureşti, 1969.
Iorga, SD	=	Iorga, N., *Studii şi documente cu privire la istoria românilor,* Bucureşti, 1906–1913.

[2] Ediție I. Rizescu, Bucureşti, 1971, p. 179.

BDD-A588 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:55 UTC)

LEX 1683 = *Lexicon slavo-român,* ms. BAR 1348, din 1683.
Mareş, *Scriere* = *Scriere şi cultură românească veche,* Bucureşti, 2005.
Pravila ritorului Lucaci = Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, 1971.
Sava, DP = Sava, Aurel, *Documente putnene,* vol. I Focşani, 1929, vol. II, Chişinău, 1931.

NOTES SUR QUELQUES TERMES DU ROUMAIN ANCIEN

(Résumé)

Cette recherche se penche sur la circulation, dans le roumain ancien, de quelques termes régionaux ou littéraires.

Cuvinte-cheie: regionalisme, Moldova, arii de expansiune, secolele XVI–XVIII.
Mots-clés: termes régionaux, Moldavie, régions d'expansion, XVI-ème–XVIII-ème siècles.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13

Cristina-Ioana Dima

PRIMELE TRADUCERI ROMÂNEŞTI ALE *ACATISTULUI MAICII DOMNULUI*

Istoria *Imnului Acatist al Maicii Domnului* povesteşte că la anul 626, locuitorii Constantinopolului asediat de perşi, cu mult mai numeroşi decât armatele imperiale, au înălţat o serie de rugăciuni care aveau să se constituie apoi într-un imn închinat Maicii Domnului. Bătălia a fost câştigată de creştini, imnului i s-a mai adăugat o strofă, *praemium,* de către patriarhul Sergiu, iar cântecul de slavă a devenit şi cântec de victorie fiind numit *acatist* pentru că, în timp ce se cânta, toată suflarea cetăţii stătea în picioare[1]. De-a lungul vremii, intonarea imnului izbăveşte oraşul de invaziile arabe, în 673 sub împăratul Foiginatos şi în 717/718 sub Leon al III-lea[2]. De atunci el este întotdeauna legat de momentele de cumpănă fie ale unei anumite comunităţi, fie ale indivizilor.

[1] Din grecescul *Ἀκάθιστος,* cf. DA, s.v. *acatist*.

[2] Povestea *Acatistului* circula ca text de sine stătător în culegerile de vieţi de sfinţi. Iată începutul unei astfel de *Istorii de mult folos* transcrisă dintr-un manuscris din secolul al XVIII-lea: „Din scripturi vechi, aşedzată arată aducerea aminte de minunea cea mare ce s-au făcut cân*d* persii varvarii au încungiurat cu oaste Ţarigradul carii au perit după giudecata lui Dumnedzău şi cetatea au rămas nestricată prin rugăciunile Preacuratei, stăpânei noastre Născătoare şi de atunci să cântă Acatistul, cântare de mulţumită Preasfintăi Maicii lui Dumnedzău.", mss. rom. 4035, Biblioteca Centrală Universitară, Cluj, f. 32^{v}

BDD-A588 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:55 UTC)